

Görme Engelli Bireylerin Covid-19 Pandemi Sürecine İlişkin Deneyimleri

Experiences of Individuals Living with Visual Disability Regarding the Covid-19 Pandemic Process

Serhat TEK¹, Kamer Gülçin YILMAZ²

¹ Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü, stek@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7140-2099

² Sosyal Hizmet Uzmanı, Eğitimde Görme Engelliler Derneği Ankara Şubesi, kamergulcin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8807-5637

Başvuru: 17.09.2021
Kabul: 28.12.2021

Atıf:
Tek, S. ve Yılmaz, K.G. (2021). Görme engelli bireylerin covid-19 pandemi sürecine ilişkin deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Covid-19 Özel Sayı Cilt 1, 319-336. DOI: 10.33417/tsh.997029

ÖZET

Bu araştırma, Covid-19 pandemisi sürecinde riskli gruplardan biri olarak değerlendirilen görme engelli bireylerin, pandemi günlerindeki deneyimlerini, sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunları, geliştirdikleri çözümleri, sosyal becerilerini ve körcül yaşam pratiklerini keşfetmeyi amaçlamaktadır.

Fenomenolojik bir bakış açısıyla gerçekleştirilen araştırma nitel desende tasarlanmıştır. Yaşları 23-48 arasında değişen 20 görme engelli bireyle yürütülen araştırmada katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular yönlendirilerek derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler pandemi süreci devam ettiği için online olarak yürütülmüştür. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, tekrarlı ve çapraz okumalar yapılarak araştırmacılar tarafından analiz edilmiştir. Analiz sonucunda Covid-19 salgın sürecinin görme engelli bireylerin yaşantılarına olan yansımalarının incelendiği bu araştırmada elde edilen veriler ışığında, "pandemide değişen bağımsız hareket becerisi ve bireysel yetkinlikler", "salgın döneminde değişen sosyal beceriler", "pandemi ile birlikte gelen dijital dönüşümün etkileri" ve "pandemi bahanesiyle yaşatılan önyargı ve ayrımcılıklar" olarak dört ana tema ortaya konulmuştur ve bu temalara bağlı alt temalar oluşturulmuştur.

Araştırma sonucunda Covid-19 pandemi sürecini deneyimleyen görme engelli bireylerin; ev içi yaşam pratiklerinde birtakım dönüşümlerin olduğu, sosyal yaşamlarının ve bağımsız hareketlerinin kısıtlandığı, maruz kaldıkları bilinçsiz yardım etme davranışlarının birtakım güçlükler ve riskler doğurduğu, online platformları kullanımlarının artmasına bağlı olarak yaşanan erişilebilirlik sorunlarının olduğu, önyargı ve ayrımcılık içeren tutum ve davranışlarla karşılaşıldığı ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Covid-19, görme engelli bireyler, körcül yöntemler, bağımsız hareket, sosyal beceriler

ABSTRACT

This research aims to explore the experiences of visually impaired individuals, who are considered as one of the risky groups during the Covid-19 pandemic process, the problems they encounter in their social lives, the solutions they develop, their social skills and blinded life practices.

The research, which was carried out from a phenomenological point of view, was designed in a qualitative method. In the research conducted with 20 visually impaired individuals aged between 23-48, semi-structured questions were directed to the participants and in-depth interviews were conducted. The interviews were conducted online as the pandemic process continued. The data obtained as a result of the interviews were analyzed by the researchers by repeated and cross-readings. As a result of the analysis, in the light of the data obtained in this research, in which the effect of the Covid-19 epidemic process on the lives of visually impaired individuals was examined, four main themes were identified as "changing independent movement skills and individual competencies during the pandemic", "changing social skills during the epidemic period", "effects of digital transformation that comes with the pandemic" and "prejudice and discrimination sustained under the pretext of pandemic" and sub-themes related to these themes were created.

As a result of the research, visually impaired individuals who experience the Covid-19 pandemic process; It has been revealed that there are some transformations in their domestic life practices, their social life and independent movements are restricted, the unconscious helping behaviors they are exposed to cause some difficulties and risks, there are accessibility problems due to the increase in their use of online platforms, and attitudes and behaviors containing prejudice and discrimination are encountered.

Keywords: *Covid-19, individuals living with visual disability, blinded methods, independent movement, social skills*

GİRİŞ

Aralık 2019'da Çin'in Hubei Eyaleti, Wuhan şehrinde bilinmeyen bir pnömoni salgını olduğu rapor edilmiştir. İlk vakaların çoğunun epidemiyolojik olarak Huanan Deniz Ürünleri Toptan Satış Pazarı ile bağlantılı olduğu bildirilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda kısa zamanda etkisini artırarak yayılım gösteren virüsün yeni bir koronavirüs türü olduğu saptanmıştır (Ciotti ve diğerleri, 2019). Virüsün neden olduğu salgın tüm dünyayı kısa süre içerisinde etkisi altına almıştır. Dünya genelinde sık yayılım göstermesi, bulaşma riskinin yüksek olması ve vaka-ölüm oranlarının hızla artması sonucunda küresel boyuta ulaşan yeni koronavirüs salgını, 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından Covid-19 adıyla bir pandemi olarak ilan edilmiştir (Smith ve Judd, 2020).

Pandemi süreci başta bireyler olmak üzere tüm grup ve toplulukları değişen boyutlarda etkilemiştir. Covid-19 pandemi sürecinin başlangıcından itibaren virüsün yayılım hızını düşürmek ve can kaybını azaltmak adına ülkeler tarafından birtakım tedbirler alınmıştır. Kişilerarası yakın teması minimum düzeye indirmek amacıyla toplantı ve etkinliklerin iptal edilmesi, okulların kapatılması, uzaktan çalışma modeline geçilmesi, evde kalma, çevrimiçi sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi gibi birtakım halk sağlığı tedbirleri alınmıştır (Heymann ve Shindo, 2020). WHO tarafından pandemi ilan edilen gün olan 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından ülkede ilk vakanın görüldüğü açıklanmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye'de Covid-19 vakalarının görülmeye başlamasıyla birlikte; kısmi sokağa çıkma kısıtlamaları, kronik rahatsızlığı bulunan bireylere, 65 yaş üstü bireylere, 20 yaş altı bireylere yönelik risk grubunda yer almalarından dolayı sokağa çıkma yasakları getirilmiştir. Ayrıca avm, market, toplu taşıma gibi kapalı ve kalabalık ortamlara yönelik düzenlemeler ile dışarıda maske takma zorunluluğu, şehirlere giriş ve çıkışların durdurulması gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Covid-19 sürecinde alınan kısıtlama, yasak ve kapanma kararları toplumun her kesimini biyopsikososyal açılardan değişen düzeylerde etkileyerek bireylerin yaşamlarını sınırlandırmıştır.

Daha önce deneyimlenen Ebola, H1N1 ve MERS, SARS gibi salgınların insanlar üzerinde çok yönlü etkileri olduğu, insanların süreçlerin bilinmezliği dikkate alındığında korkuya kapılabildikleri bu durumun da kaygı ve depresyona sebep olduğu belirtilmiştir (Kim, Yoo, Lee, Lee, ve Shin, 2018). Benzer bir durum Covid-19 pandemisi için de geçerlidir. Nitekim sosyal yaşantıyı kökten değişime uğratan ve bireylerde psikolojik ve ruhsal yönden bozulmalara neden olan salgın dönemi çeşitli belirsizlikler barındırmaktadır. Bu bağlamda, bireyin kendisi ve yakınları için Covid-19 hastalığını geçirme kaygısı taşıması, vaka oranlarının yüksek olması, ölüm artış hızının fazla olması ve aşılarda temininde belirsizliklerin var olması toplumun birçok kesiminde, panik ve kaygı, karamsarlık, ruhsal çökkünlük, gelecek beklentilerini minimum düzeyde tutma veya gelecek beklentisinin olmaması gibi psikolojik ve sosyal boyutta olumsuzluklar doğurmuştur (Karataş, 2020).

Covid-19 salgın sürecinin fiziksel, ruhsal, sosyal ve ekonomik açılardan doğurduğu risk ve sorunların dezavantajlı gruplara yansımalarının olumsuz etkilere sebep olduğu belirtilmektedir. Covid-19

salgını döneminde toplumsal boyutta virüsün yüksek düzeyde bulaşıcı olması; bazı engel gruplarının, 65 yaş üstü bireylerin ve kronik rahatsızlığı bulunan kişilerin sosyal hayatlarında diğer gruplara oranla daha fazla sorunla karşı karşıya kalmalarına sebebiyet vermiştir (Başaran, 2020). Covid-19 salgın süreci öncesinde halihazırda pek çok zorlukla baş etmek durumunda kalan dezavantajlı bireylerin ve toplulukların süreçteki deneyimlerinin de zorlayıcı olduğu bilinmektedir. Bu zorlayıcı durumlar yalnızca görme engelli bireyler için değil aileleri, partnerleri ve sosyal çevreleri açısından da kısıtlayıcı bir takım süreçlere evrilebilmektedir (Şen ve Aykara, 2018). Bilgiye erişim ve eğitim alanında, çalışma yaşamı ve sosyal alanlarda uygulanması gereken erişilebilirlik standartları ve evrensel tasarım ilkesine bağlı kalınmaması sonucunda başta engelli bireyler olmak üzere tüm dezavantajlı grupların büyük ölçüde eşitsizlik ve ayrımcılık yaşadıkları belirtilmektedir (Silvers, Wasserman, Mahowald ve Mahowald, 1998). Salgın sürecinde, özellikle yeti kaybı olan engelli bireylerin, eğitim süreçlerinde, gündelik hayatlarında, iş yaşamları ve çalışma koşullarında kapsayıcı ve erişilebilir şekilde kurgulanmayan sistemlerin var olması, yeni sosyal düzende ortaya çıkan güçlükler gibi sorunlar söz konusu olmaktadır (Armitage ve Nellums, 2020). Sistemsel sorunlar ve bireysel önyargılar sebebiyle günlük yaşamda zorluklar yaşayarak dezavantajlı konuma getirilen gruplardan birisi görme engellilerdir (Senjam, 2020). Görme

Yukarıda paylaşılan bilgilerden hareketle, bu araştırmada Covid-19 salgın süreci öncesinde halihazırda pek çok zorlukla baş etmek durumunda kalan dezavantajlı gruplar arasında değerlendirilen ve risk grupları arasında ele alınan görme engelli bireylerin sürece yönelik deneyimlerinin keşfedilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Covid-19 sürecinin, görme engelli bireylerin sosyal yaşamlarına ve sosyal becerilerine olan yansımalarını irdelemek hedeflenmiştir. Covid-19 salgınının zorlayıcı süreçlerinde görme engelli bireylerin günlük yaşam pratiklerinde ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerin neler olduğu, yaşanan güçlüklerle ilişkin geliştirdikleri çözümler ve literatürde sıklıkla görme engelli bireylerin etkileşim süreçlerini ifade etmede kullanılan bir kavram olan körcül yaşam pratiklerinin öğrenilmesi önemli olarak görülmektedir. Bu noktada çalışmanın, görme engelli bireylerin pandemi döneminde yaşadığı sorunları ve ihtiyaçları tespit ederek gelecekte hazırlanacak program ve politikalar için ihtiyaçları görmek ve değerlendirmek adına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma Covid-19 salgın sürecinin görme engelli bireylerin sosyal yaşantılarına olumlu ve olumsuz etkileri ve bu süreçte görme engelli bireylerin edindikleri deneyimler ile geliştirdikleri körcül yöntem ve çözümlerle ilgili bilgi vermektedir. Alanyazında bu konu üzerine yapılan araştırmaların sayıca az olması, konu hakkında derinlemesine araştırma yapma gereksinimini ortaya çıkarmıştır.

Araştırma Covid-19 pandemisi sürecinde görme engelli bireylerin; günlük ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunları ve sorunlara ilişkin geliştirdikleri çözümleri ele alması, körcül yaşam pratiklerini keşfetmesi, sürecin sosyal yaşamlarına ve sosyal becerilerine olan yansımalarını irdelemesi yönüyle önemli olarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın, bir pandemi sürecinde görme

engellilerin sosyal yaşama katılımlarının ne tür zorluklar içerdiği ve buna ilişkin hangi pratiklerin geliştirildiği konusunda araştırma yapmak isteyenler açısından hem bireysel düzeyde hem de toplum düzeyinde literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca yapılan çalışmanın görme engelli bireylere yönelik oluşturulacak politika ve programlara ışık tutacağı ön görülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Eğitimde Görme Engelliler Derneği üye ve takipçisi olan 20 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler pandemi koşulları nedeniyle yüz yüze gerçekleştirilememiştir. Araştırmaya dahil edilen örneklem grubu tercih edilen örneklem tekniği ile ulaşılan görme engelli bireylerden olduğundan yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi değişkenler öznelere ulaşmada dikkate alınmamıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmada görme engelli bireylerin Covid-19 sürecindeki deneyimlerinin keşfi amaçlandığından nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Maxwell (2012)'e göre nitel araştırma, katılımcıların bakış açılarını bizzat kendi ifadeleriyle ortaya koymayı amaçladığından içinde bulunulan durumun kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmesine imkan sağlamaktadır. Yaşananların ne tür bir süreç içerisinde gerçekleştiğini inceleyerek neden sorusundan çok nasıl sorusuna yanıt arayarak ortak deneyimin keşfini amaçlamaktadır (Patton, 2014).

Çalışma Grubu

Araştırma 15 Haziran-15 Temmuz 2021 tarihlerinde Ankara İlinde yer alan Eğitimde Görme Engelliler Derneği aracılığıyla görme engelli bireylere ulaşılarak gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik bir modele dayanan bu çalışmada kartopu veri toplama tekniği kullanılmıştır. Kartopu tekniği, görüşülen her bir katılımcıdan başka bir katılımcıya yönlendirmesi hususunda talepte bulunulması yoluyla bireylere ulaşmayı hedeflemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu araştırmanın örneklemini, Eğitimde Görme Engelliler Derneği üye ve takipçisi olan 7 kadın ve 13 erkekten oluşan 20 kişi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin yaş dağılımları 23-48 aralığındadır. Katılımcıların 17'si çalışırken, 3'ü ise çalışmamaktadır. Katılımcıların 6'sı lise mezunu, 12'si üniversite mezunu iken, 2 katılımcı ise yüksek lisans mezunudur. Katılımcılara ilişkin demografik bilgileri içeren tablo şu şekildedir:

Tablo 1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek/ Çalışma Durumu
k1	Erkek	37	Bekar	Lise Mezunu	Özel Sektör Çalışanı
k2	Erkek	40	Evli	Lisans	Özel Sektör Çalışanı
k3	Kadın	28	Bekar	Lisans	Öğretmen
k4	Kadın	30	Bekar	Lisans	Öğretmen
k5	Erkek	39	Evli	Lise Mezunu	Memur
k6	Erkek	45	Evli	Lise Mezunu	Memur
k7	Erkek	32	Evli	Lisans	Öğretmen
k8	Kadın	29	Bekar	Lisans	Öğretmen
k9	Erkek	24	Bekar	Lise Mezunu	Özel Sektör Çalışanı
k10	Kadın	48	Evli	Lisans	Memur
k11	Kadın	23	Bekar	Lisans	Çalışmıyor
k12	Erkek	26	Bekar	Lisans	Memur
k13	Kadın	25	Bekar	Lisans	Çalışmıyor
k14	Erkek	34	Bekar	Lise Mezunu	Esnaf
k15	Erkek	39	Evli	Lisans	Memur
k16	Erkek	35	Evli	Lisans	Memur
k17	Erkek	27	Bekar	Lisans	Memur
k18	Erkek	33	Bekar	Yüksek Lisans	Akademik Personel
k19	Kadın	33	Bekar	Yüksek Lisans	Öğretmen
k20	Erkek	36	Bekar	Lise Mezunu	Çalışmıyor

Veri Oluşturma Süreci

Araştırma için Bitlis Eren Üniversitesi Etik İlkeleri ve Etik Kurulu'nun 04.06.2021-E.13569 tarih ve sayılı onayı alınmıştır. Kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılan katılımcılara araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular yönlendirilmiştir. Bu noktada pandemi koşulları sebebiyle online olarak sesli ve görüntülü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 30-60 dakika aralığında sürmüştür. Görüşmelerin online olarak gerçekleştirilmesi katılımcıların da tercihi olmuştur bu yolla herhangi bir bulaş riski ortadan kaldırılmıştır. Katılımcılara gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, sözlü onamları alınmış ve gerçekleştirilen görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmeler sonlandırıldıktan sonra görüşme dökümleri araştırmacılar tarafından sığağı sığağına yapılarak Word dosyaları elde edilmiştir. Veriler doyuma ulaştıktan ve görüşmelerin birbirini tekrar etmeye başladığı anlaşıldıktan sonra görüşmeler sonlandırılmıştır. Elde edilen tüm görüşmelere dair Word dosyaları araştırmacılar tarafından tekrarlı ve çapraz okumalarla analiz edilerek temalara ve temalara bağlı alt temalara ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında, araştırmaya katılan katılımcıların kişisel mahremiyetinin korunması adına gerçek isimleri yerine k1, k2 gibi kod isimler kullanılmıştır.

BULGULAR

Covid-19 salgın sürecinin görme engelli bireylerin yaşantılarına olan etkisinin incelendiği bu araştırmada elde edilen veriler ışığında, "pandemide değişen bağımsız hareket becerisi ve bireysel

yetkinlikler”, “salgın döneminde değişen sosyal beceriler”, “pandemi ile birlikte gelen dijital dönüşümün etkileri” ve “pandemi bahanesiyle yaşatılan önyargı ve ayrımcılıklar” olarak dört ana tema ortaya konulmuştur ve bu ana temalara bağlı alt temalar oluşturulmuştur.

Tema 1- Pandemi Değişen Bağımsız Hareket Becerisi ve Bireysel Yetkinlikler

Görme engelli bireylerin pandemi sürecindeki bağımsız hareket etme becerileri ve bireysel yetkinliklerinin ortamsal faktörlere bağlı olarak değişkenlik arz ettiği ifade edilmektedir. Park, meydan, sokak gibi açık alanlarda, otobüs, metro gibi toplu taşıma ve uçaklarda, AVM, market, hastane gibi kapalı alanlarda bağımsız hareket becerisinin dönüşüme uğradığı noktalar, pandemiden dolayı getirilen tedbirlerin bireylerin bağımsız hareket becerilerine olan yansımaları, maske kullanımının bağımsız hareket becerisine olan etkileri öne çıkmaktadır.

Covid-19 Sürecinde Görme Engelli Bireylerin Açık ve Kapalı Alan Deneyimleri

Yeni normal olarak nitelendirilen salgın sonrası süreçte görme engelli bireylerin evde daha fazla vakit geçirmekten kaynaklı olarak ev içi bağımsız hareket etme ve sürece uyum sağlama becerilerinde gelişme olduğu ifade edilmiştir:

“Pandemi sürecinde evde daha fazla vakit geçirdiğim için el becerimin arttığını gördüm. Mutfağı sıklıkla kullandığım için yemek yapma konusunda geliştiğimi düşünüyorum.” (k4, kadın, 30, bekar, lisans, öğretmen)

“Pandemi sürecinde evde çok zaman geçirdim bu süreçte online etkinliklere katıldım sürekli. Bu durum da bu sıkıcı süreçle baş etmek adına beni ayakta tuttu.” (k11, kadın, 23, bekar, lisans, çalışmıyor)

“Evde kalmak hobilerime yönelmek açısından iyi geldi valla. Şimdi çalıştığım şirket uzaktan çalışma modeline geçtiği için, ben de mesela bununla ilgili kendi konforumu evimde sağlamak istedim. Rahat çalışayım diye çalışma masası aldım, popom rahat etsin diye koltuk aldım. Çünkü, saatlerce bilgisayar başındayım. Bir de kilomu kendim kontrol edeyim, başkasına ihtiyaç duymayım diye dijital tartı aldım. Bu dönemde evde daha çok kaldığım için evde keyifli vakit geçirmek için Apple Tv aldım. Dolayısıyla daha çok alışveriş yaptım online olarak. Youtube’a video hazırladım pandemi başlarında. Sonra işlerim yoğunlaşınca üzerine daha uğraşmadım.” (k9, erkek, 24, bekar, lise mezunu, özel sektör çalışanı)

Evde uzun süre vakit geçirmekten kaynaklı ev içi iletişim sorunları yaşandığı ve bağımsız hareket etmede birtakım güçlüklerle karşılaşıldığı belirtilmiştir:

“Ailemle yaşıyoruz. Tabii her ailede olduğu gibi bizde de çatışmalar oluyor. Geçen gün ben dışarı çıkmak istedim akşam yasaktan önce parkta yürümek istedim. Ama neymiş efendim tek başıma nasıl gidecektmişim, görmüyormuşum, köpekler bana saldırırmış. İşte böyle şeyler olunca aramızda tartışma çıkıyor ailemle.” (k8, kadın, 29, bekar, lisans, öğretmen)

“Pandemiden önce her gün iş için evden çıkıyordum dolayısıyla evde yalnızca akşamları ve hafta sonu vakit geçiriyordum. Ama pandemi sürecinde hep evde kaldığım için bağımsız hareketim geriledi. Ailem artık tek başıma dışarı çıkamayacağımı düşünüyor.” (k17, erkek, 27, bekar, lisans, memur)

Pandemi dönemindeki kısıtlamaların ev dışı yaşam pratiklerinde yardım talep etme, bağımsız harekette dış ortama ilişkin pratiklerin azalmasından kaynaklı yön bulmada zorlanma, pandemi sonrası günlük yaşantıya dahil olan ortak kullanım alanlarındaki bazı hijyen ürünlerine erişimde zorlanma gibi birtakım zorluklar barındırdığı da katılımcılar tarafından dile getirilmiştir:

“Sokakta karşıdan karşıya geçerken pandemiden önce yardım istiyordum insanlardan. Ama pandemiden sonra insanlardan daha az yardım istedim. Yardım alırken de tensel temasa girmemek için bastonu açarak kullandım.” (k3, kadın, 28, bekar, lisans, öğretmen)

“Pandemiden önce sık sık gittiğim yerlere şimdi gidemediğimi fark ettim. Sanki yolları unutmuşum gibi. Neredeyse 1 yıldır Kızılay'a hiç gitmedim. Geçen gün sırf arkadaşlarımı görmek için gittiğimde yönümü bulmakta zorlandım.” (k7, erkek, 32, evli, lisans, öğretmen)

“Uzun bir dönem evde kalınca, alan hakimiyetim, belirteçleri kullanma ve belirteçleri yakalama becerilerim ciddi zarar gördü. Bende bu yüzden bağımsız hareket ederken tek başıma hareket edemeyeceğim diye korktum. Gene de son zamanlarda dışarı çıktıkça, yeniden eski becerilerimi geri kazanıyorum. Kapalı alanlarda koridor girişlerini ve kapıları bulmakta zorlanıyorum. Pandemide fiziksel temasa giremediğim için kapı ve girişleri bulmakta zorlandım. Etrafa çarpıyorum özellikle dar alanlarda. Ama insanlar da uzaktan yönlendirmede çok başarısızlar.” (k16, erkek, 35, evli, lisans, memur)

“Metro istasyonlarında bildiğim birçok çıkışı unutmuşum, geçen gün Ankamall'a gittik, ben metroya giderken arkadaşlarımla birlikte araba üzerimize geliyor deyip ister istemez telaşlandım. Hemen kaldırım arama ihtiyacına girdim. Oysa ki kaldırımlar da en az yollar kadar tehlikeli ağaçlar ve çukurlardan dolayı.” (k12, erkek, 26, bekar, lisans, memur)

“Avmlerde el dezenfektanı gibi temizlik gereçlerinin yerini bulmakta zorlanıyorum. Kapalı alanlarda bu el dezenfektanlarının yeri hep aynı belirli bir yerde kalmıyor. Oysa her yerde ortak belirteçlerle, el dezenfektanlarının erişiminin kolay olması gerekiyor.” (k11, kadın, 23, bekar, lisans, çalışmıyor)

Seyahat ve Toplu Taşımaya Yönelik Deneyimler

Pandemi sürecinde toplu taşıma kullanımında görme engelli bireylere yönelik yaklaşımın özel alanı ve sosyal mesafeyi dikkate almadan sürdürüldüğü ifade edilmiştir:

“Ben otobüse ve dolmuşa bindiğimde yakın temasa giren, yardım edeceğim diye yaklaşanlar var. Pandemi hala o bilinci geliştiremedi sanki.” (k19, kadın, 33, bekar, yüksek lisans, öğretmen)

“Otobüs ve dolmuşlarda yardım etmek isteyen ve direk yakın temasa geçen insanlar daha fazla. Corona sürecinde insanların engelliliğe dair algısının, yardım etme çabasının halen daha aynı şekilde devam ettiği söz konusu.” (k5, erkek, 39, evli, lise mezunu, memur)

Görme engelli bireyler toplu taşıma araçlarını kullanırken Covid-19'un bulaşıcı etkilerinden korunmak adına birtakım bireysel savunma stratejileri geliştirmiştir:

“Genelde ben metro kullanıyorum işe giderken falan sık sık metroya bindiğim için metrolarda ya kapıya yakın yerlerde oturuyorum ya da ayakta duruyorum. Yani kalabalığa girmemek için çabalıyorum. Birde daha az yoğun olan saatleri tercih ediyorum.” (k9, erkek, 24, bekar, lise mezunu, özel sektör çalışanı)

“Metrolarda ve otobüslerde genelde ayakta duruyorum. İnsanların oturduğu yer daha kalabalık. Ben kalabalığın içine girmiyorum. Taksi bana ait oluyor, aynı anda, farklı yolcularla topluca seyahat yapmıyorum. Bu yüzden riski azalttığımı düşündüğüm için taksi kullanıyorum. Tabi o da biraz tuzlu oluyor. Ama ne olursa olsun çocuğuma virüs taşımak istemediğim için bu bana daha mantıklı geliyor” (k15, erkek, 39, evli, lisans, memur)

Maske Kullanımının Bağımsız Hareket Becerisine Etkileri

Görme engelli bireyler yön bulurken koku, ses, belirli bir obje, işyeri gibi birtakım belirteçler kullanarak yönlerini tayin edebilmektedir. Ancak katılımcılar pandemi sürecinde maske kullanma zorunluluğu ile birlikte bu tür işaret ve belirteçleri algılamada güçlük yaşadıklarını bu nedenle de yön bulma konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir:

“Ben pandemi öncesinde yönümü bulurken kendime koku objeleri belirleyerek rahat şekilde hareket edebiliyordum. Ama pandemi sonrasında belirteç olarak kullandığım simitçi, lokanta gibi noktalar ve maske kullandığımız için yeterince iyi koklayamadığım için güçlükler yaşıyorum.” (k2, erkek, 40, evli, lisans, özel sektör çalışanı)

Tema 2- Salgın Döneminde Değişen Sosyal Beceriler

Covid-19 pandemi süreci ve öncesinde, çeşitli erişilebilirlik problemlerinin aşılmasına bağlı olarak görme engellilerin günlük yaşamlarında, diğer bireylere nazaran sokakta, işyerinde, okulda ve yaşamın pek çok alanında yardım almaya daha açık bireyler oldukları bilinmektedir. Salgın öncesinde, görenler ve görmeyenler arasında yardım alma ve yardım etme süreçlerinde yaşanan olumsuzlukların, yaşanan yerin gelişmişliğine bağlı olarak salgın sürecinde de devam ettiği, salgın sürecinde insanların fiziksel temasa girmeden nasıl yardım alacakları konusunda kararsız kaldıkları katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Günlük Yaşamda Yardımlaşma Süreçleri

Toplumsal süreçlerde görme engelli bireylere destek ve yardım davranışının Covid-19 süreci ile birlikte dönüşüme uğradığı görülmektedir. Katılımcılar, yardım etmek isteyen kişilerin salgın

sebebiyle nasıl hareket edeceklerini bilemediklerinden dolayı kararsızlık yaşadıklarını, bazı kişilerin bilinçsiz davranışlar sergilediğini, çoğu bireyin ise salgının gerektirdiği sosyal mesafe kurallarını dikkate almadan yardım girişiminde bulduklarını belirtmiştir:

“Pandemi sürecinde, insanlar körlere yönelik arzu edilen şekilde davranmıyor. İnsanların yardım ederken özellikle pandemi döneminde, fiziksel olarak uzak durması gibi bir durum söz konusu değil. İnsanlardan yardım alırken, fiziksel olarak arama mesafe koymak için yardım aldığım kişinin bir adım gerisinde omzundan tutarak yürüyorum.” (k7, erkek, 32, evli, lisans, öğretmen)

“Yardım alırken tedbir olarak maske takmak dışında bir şey yapmadım. Bir yer göstermek ve tarif etmek konusunda başarılı olmadıkları için yardım alırken ne yazık ki fiziksel mesafeyi ben koruyamadım.” (k20, erkek, 36, bekar, lise mezunu, çalışmıyor)

“Corona öncesi süreçte olduğu gibi, yakın temasa geçen insanlarla veya tam tersi yardım etmek isteyip de temas etmeden nasıl yardımcı olacağını bilemeyen insanlarla karşılaşıyorum. Ama tabii sokakta yardımcı olurken daha fazla yakın temasa girme durumunu daha çok yaşıyorum.” (k10, kadın, 48, evli, lisans, memur)

“Bana dokunmak yerine bana yardım etmek için bastonumu çekiştirenler oluyor. Bastonumu çekiştirdiği için önümü kontrol edemiyorum. O zaman da benim için güvensiz bir ortam oluşuyor. Baston çekiştirilmeye karşı dirençli bir şey değil. İçerisinde lastik var. Özellikle sıcak havalarda baston lastiğinin iyice direnci azalıyor ve bastonun içindeki lastik kopabiliyor. Ama yardım etmekte çekingen olanlar, çoğunlukla uzaktan yönlendirmeyi tercih ediyorlar. Ancak şöyle gideceksin, böyle gideceksin, şuraya doğru yürüyeceksin diye anlatanlar olduğunda daha zor oluyor. Mümkün oldukça herhangi bir vatandaştan yardım almak yerine oradaki görevlilerden yardım almayı tercih ediyorum ben.” (k18, erkek, 33, bekar, yüksek lisans, akademik personel)

“Bana yol tarif ediyor mesela, şurdan gidiceksin, burdan gidiceksin eliyle anlatarak anlatmaya çalışıyor. Net değil ifadeleri. Arkana döneceksin, tam soluna doğru gidiceksin gibi yönlendirebilirler. Lakin bunda da şöyle oluyor yön duygusu gelişmemişse sola git diyor kendi solunu söylüyor mesela.” (k6, erkek, 45, evli, lise mezunu, memur)

Görme engelli bireylerin kendilerinin de bulaşıcılık riskinden kaynaklı olarak yardım talep etmekten imtina ettikleri görülmüştür:

“Sadece karşı taraf için değil bizim için de yardım talep ederken bir çekinme durumu oluştu pandemide.” (k17, erkek, 27, bekar, lisans, memur)

“Hastalıkla alakalı daha çok bilinmeyen noktalar vardı, ben de pandemi başında ve pandemi esnasında yardım isterken insanlardan çekiniyordum. Ama zamanla aşilar, hastalıkla ilgili bilgiler artınca bilinmeyenler çözüldüncede daha az çekindim. Yalnız hala bir çekinme durumu söz konusu.” (k13, kadın, 25, bekar, lisans, çalışmıyor)

Görme engellilere yönelik yardım davranışının Covid-19 süreci ile birlikte dönüşen formunun gelecek adına da fırsatlar sunduğu ifade edilmiştir:

“Sosyal mesafeye uyma kuralının ilerleyen zamanlarda devam etmesi durumunda, görme engelliler için dezavantaj olan bir şeyi engelliliğe dair bir sosyal dönüşüm sağlayarak avantaja çevirebileceğimizi düşünüyorum.” (k16, erkek, 35, evli, lisans, memur)

Tema 3- Pandemi İle Birlikte Gelen Dijital Dönüşümün Etkileri

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulara göre, başta iletişim olmak üzere her alanda dijitalleşmeye gidilmesinin görme engelli bireylerin teknolojiye daha fazla hakim olma becerisini geliştirdiği, sanal ortamlarda iletişim kurma becerilerini artırdığı, çalışma ortamının online platformlara taşınması ile birlikte her yaşta her insanla online olarak iletişim kurma noktasında kolaylıklar sağladığı ve buna bağlı olarak dijital platformlarda gerçekleştirilen etkinliklere, çalışılan alanlarla ilgili hizmet içi eğitimlere katılımın daha kolay olduğu belirtilmiştir.

Dijital Dönüşümün Günlük Yaşamda Kullanımı

Günümüz bilgi çağında sosyal etkileşimlerin de dönüşerek dijitalleştiği bilinmektedir. Bu dönüşümün salgınla birlikte görme engellilerin topluma katılımı anlamında avantajlı birtakım gelişmeler içerdiği belirtilmektedir. Pandemi sonrası süreçte görme engellilere birtakım kolaylıklar sağlayacak biçimde dijital dönüşümün yaşandığı katılımcılar tarafından ifade edilmektedir:

“Pandemi sürecinde online etkinliklerin artması bizler için bir fırsat bence. Önceden engelim dolayısıyla katılamadığım bazı etkinliklere şimdi rahatlıkla dahil olabiliyorum.” (k11, kadın, 23, bekar, lisans, çalışmıyor)

“Covid sonrası toplantı ve etkinliklerin hepsi neredeyse Zoom ve Google Meet gibi platformlara taşındığı için bizim için de süreç kolaylaştı açıkçası. Dernekteki kalabalık online toplantıları modere edip yürütebiliyorum.” (k13, kadın, 25, bekar, lisans, çalışmıyor)

“Online hizmet içi eğitimler düzenlendi bizim kurumda. Bu durum da biz körleri görmelerine sebep oldu. Bu süreçte görünürlüğümüz arttı. Erişilebilirlik sorunlarına ilişkin farkındalık arttı bence.” (k3, kadın, 28, bekar, lisans, öğretmen)

Bazı katılımcılar pandemi sürecinde dijital dönüşüm sebebiyle online ortamları daha fazla kullandıklarını ve işlerini daha rahat şekilde sürdürdüklerini belirtmiştir:

“Pandemide dijital okur-yazarlık daha çok arttı. EBA’da yapılabilecek bütün paylaşımların hepsi kimseden yardım almadan yapılabiliyor. Yani yapabilme becerim gelişti benim.” (k19, kadın, 33, bekar, yüksek lisans, öğretmen)

“Bir öğretmen olarak pandemiden önce EBA’yı kullanamıyordum ve işim olduğunda birilerinden yardım alıyordum. Ama pandemi ile birlikte EBA’da yaşanan erişilebilirlik sorunları daha çok gündeme geldiği için artık EBA’yı derslerim için aktif şekilde kullanabiliyorum.” (k7, erkek, 32, evli, lisans, öğretmen)

“Bu süreçte öğrencilerimin velileriyle rahat iletişim kurduğum iyi oldu.” (k3, kadın, 28, bekar, lisans, öğretmen)

“Artık dijital erişilebilirliği tartışıyoruz. Dijital erişilebilirlik kuralları baskın ve etkin. Süreçlerin online platformlara kaymasıyla birlikte dijital erişimde ilerleme kaydedildi. Pandemi dijital ortamda daha fazla vakit geçirildiği için, çalışma ortamımda artık basılı bir materyal kullanmaz oldum. İş yüküm arttı bu dönemde. Ama bence verimliliğim de arttı. Yüz yüze de fiziksel mekanları bulmakta güçlük yaşıyabiliyordum ama dijitalde toplantı odalarını bulamama gibi bir sorun söz konusu değil. Bu nedenle yüz yüze çalışmak sadece sosyal yönüyle özlediğim bir şey. İnsanlarla yüz yüze iletişim halinde olmayı özledim. Aslında tüm eğitim süreçlerimi dijitalden yürütebildiğimi fark ettim. Bir şeyleri anlatmak için dijital platformların sağladığı gelişmiş imkanları kullandım.” (k18, erkek, 33, bekar, yüksek lisans, akademik personel)

Ancak başta çalışma ortamları olmak üzere yüz yüze iletişim gerektiren durumlarda sosyal mesafenin yaratmış olduğu fiziki zorlukların iş ortamında birtakım problemlere yol açtığı belirtilmiştir:

“Çalıştığım ortamda insanlar uzaktan benimle iletişim kurmada sıkıntı yaşadılar ve bende bundan dolayı sorun yaşadım. Hastalık olduğu için insanlar yakın temasa girmek istemiyor ve yanına yaklaşmadan nasıl iletişim kurarız noktasında bocaladık.” (k1, erkek, 37, bekar, lise mezunu, özel sektör çalışanı)

“Çalıştığım dönemlerde iş ortamında birtakım zorluklar yaşadım. Evrak, dosya, gelen giden insanlar olduğu için zorlanmam söz konusu oldu. Bu nedenle yüz yüze göre hem daha zor hem de daha izole olmuşum gibi sanki.” (k15, erkek, 39, evli, lisans, memur)

Tema 4- Pandemi Bahanesiyle Yaşatılan Önyargı ve Ayrımcılıklar

Görme engellilerin toplumsal yaşamda birtakım baskı, önyargı, ayrımcılık ve ötekileştirilme durumlarına maruz kalabildiği bilinmektedir. Covid-19 sürecinde bu durumların değişen formlarıyla devam ettiğine ilişkin deneyimler aktarılmıştır:

“Pandemi başladıktan sonra iş yerimiz uzaktan çalışma modeline geçileceğine dair bize bilgi maili gönderdi. İş için kullandığım uygulamalar uzaktan kullanıma uygun ve erişilebilir değildi. Sistemin erişilebilirlik sorunu sebebiyle çok sevdiğim işimden uzak kaldım ne yazık ki.” (k2, erkek, 40, evli, lisans, özel sektör çalışanı)

“Salgın döneminde spor salonuna gitmek istedim. Ama görmediğim ve hep güya fiziksel temas halinde kalacağımı düşündükleri için beni kabul etmediler. Spor salonlarında körlerle daha önce çalışmadıkları için çok ön yargılılar ve bilgisizler.” (k17, erkek, 27, bekar, lisans, memur)

“Spor salonuna gitmek istedim ve refakatçi getirmem gerektiği söylendi.” (k1, erkek, 37, bekar, lise mezunu, özel sektör çalışanı)

“Online etkinlikler yüz yüze etkinliklere dönüştüğünde görme engelliler yardıma muhtaç kişiler olarak düşünüldüğü için zorunlu refakatçi olmadan etkinliklere katılamayacağımıza yönelik söylemler var. Bu beni rahatsız ediyor.” (k6, erkek, 45, evli, lise mezunu, memur)

“Pandemi sürecinde uçağa bindim. Bana teklif edilmeden havalimanında tekerlekli sandalye verdiler, kişisel alanıma müdahale edildiğini düşündüm. Hava yolları personelinin bana yönelik bu tutumu rahatsız ediciydi. Ben onun topuklu ayakkabı sesinden takip ederek de hareket edip yönümü bulabilirdim.” (k14, erkek, 34, bekar, lise mezunu, esnaf)

“Pandemiden ötürü teması önlemek için bize tercih etme şansı bırakmadan tekerlekli sandalye veriyorlar. Oysa farklı çözümler geliştirilebilirdi. Bu tür önyargı ve ayrımcılıklar bizi üzüyor.” (k10, kadın, 48, evli, lisans, memur)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Engellilik bilinen en genel tanımıyla doğuştan veya sonradan bireylerde meydana gelen fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal birtakım kayıpların olması durumunu ifade etmektedir (Taleporos ve McCabe, 2002). Mevzuatta yer alan tanımıyla engelli ifadesi, *“Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey”* olarak tanımlanmıştır (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 2005). Engelli kavramı bireylerde fiziksel, zihinsel, duysal olarak birtakım zorluklarla birlikte tanımlanıyor olsa da asıl odaklanılması gereken noktanın toplumun ortaya koymuş olduğu normlardan türeyen ‘normallik’ dayatmasıdır. Toplumun normlarına göre şekillenen normallik algısı, bireylerde davranış değişikliğini, konulan kurallara uyumlu olmayı zorunlu kılmaktadır. Bu noktada normların dışında kaldığı iddia edilen engelli bireyler; ön yargı, engellenme, dışlanma, küçük düşürücü tutum ve davranışlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, engellilerin ve ailelerinin günlük yaşamlarının ve sosyal becerilerinin olumsuz etkilenmesine bununla birlikte kaygılı bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerine neden olmaktadır (Tufan, 2004; Çobanoğlu ve Göktaş, 2021).

Görme engelli bireyler, tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı ve görme bozukluğu yaşayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Karaca, 2021). Görme engelliliğin yasal boyutta tanımlanması, görme engelli bireylerin var olan kaynak ve imkanlardan ne kadar ve ne ölçüde yararlanabileceğini belirlemeyi amaçlamaktadır (Dursin, 2013). Görme engelli bireyler toplumsal sistemlerin gören bireylere göre kurgulanması sebebiyle toplumsal yaşama entegrasyonda birtakım güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Bu durum yaşanan toplumsal problemlerin görme engelli bireylere çarpan etkisiyle yansımaya sebep olmaktadır (Mauksch, 2021).

Acil durumlarda ve afetlerde özellikle bulaşıcı hastalıklarda ve bunların pandemilerinde engellilerin süreçten değişen biçimlerde negatif etkilendiği ortaya konulmuştur (Kelman ve Stough, 2015). Bilindiği üzere Covid-19 süreci, genelde engelli bireyleri özelde ise görme engelli bireyleri, biopsikososyal açılardan geniş perspektifte etkilemiştir. Yapılan literatür incelemelerinde, görme

engelli (düşük görme ve körlük) yaşayan bireylerin, görme engelli olmayan bireylere göre Covid-19 virüsü tarafından enfekte olma olasılığının daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Armitage ve Nellums, 2020). Dokunma duyusunu sıklıkla kullanan görme engelli bireylerin Covid-19 sürecinde halka açık yerlerde virüs bulaşmasına karşı savunmasızlıklarının arttığı aktarılmıştır (Jalali, Shahabi, Bagheri Lankarani, Kamali, ve Mojgani, 2020). Diğer salgın süreçlerinde olduğu gibi Covid-19 sürecinde de yaşlılar, kronik rahatsızlığı olanlar ve engellilerin ölüm riskinin yüksek olabileceği açıklamaları sebebiyle bireylerin damgalandığı, ötekileştirildiği ve ayrımcılığa maruz bırakıldığı ifade edilmektedir (O'Sullivan ve Phillips, 2019). Covid-19 pandemisi sürecinde virüsün bulaşmasını azaltmak için uygulanan yasaklar ve ulusal karantinalar, görme engelli bireylerin yaşamında sağlık hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere birçok zorluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Senjam, 2020).

Görme engelli bireyler günlük yaşamlarında bir yerden bir yere giderken, kapalı ve açık alanlarda yön bulurken veya çevre içerisindeki pozisyonunu belirlerken etrafında kılavuz olabilecek canlı veya cansız işaret objelerini odağa alarak mesafe ilişkilerini sağlama ve sürdürmede koklama duyusundan, dokunma duyusundan faydalanmaktadır. Tramvay sesinin yansıması, yanıp sönen trafik ışıklarının sesi, bir restoran veya kafeden gelen yemek kokusu görme engelli bireylerin açık ve kapalı alanlarda yön bulmalarını sağlayan işaret objeleri olarak düşünülebilir (Karaca, 2021). Bu bilgilerden hareketle, görme engelli bireyler açısından Covid-19 süreci 'sosyal mesafe' ve iyi hijyen uygulamaları bağlamında birtakım güçlükler ortaya çıkarmıştır. Nitekim görme engelli bireylerin iletişim tarzları düşünüldüğünde mesafeli bir iletişim bireylerin zorlanmasına sebep olmaktadır. Görme engelli bireyler günlük yaşamlarında destek aldıkları kişilerle temas kurarak, dokunarak, bireylerin kollarına girerek ya da omuzlarını tutarak destek talep edebilmektedir. Bireyler, toplu taşımada ise Braille işaretleri, tırabzanlar, kapı kolları gibi ortak yüzeyler dahil olmak üzere kamusal alanda yön bulmak için işaret objelerine dokunmaktadır. Covid-19 sürecinde bu durum görme engelli bireyleri riske daha açık hale getirmiştir (Goggin ve Ellis, 2020).

Toplumsal yaşama katılımında görme engellilerin bağımsızlık simgesi olan beyaz bastonun, rehber köpek kullanımının, hissedilebilir yolların, akıllı telefonlarda blindsquare gibi körcül navigasyon uygulama ve sistemlerinin varlığı, görme engellilerin toplumda var olması ve üretken olması noktasında önemli bir yere sahiptir. (Eğitimde Görme Engelliler Derneği, 2020). Covid-19 pandemisi ile birlikte görme engellilerin bağımsız hareket etme, yardım alma, günlük rutinlerini sürdürme gibi noktalardan negatif bir eğilimle etkilendiği ancak bunun yanında teknoloji kullanımının artması ve çoğu platformun online'a taşınması gibi konularda ise pozitif bir dönüşümün olduğu belirtilmektedir (Deverell ve diğerleri, 2020). Triana, Gusdorf, Shah, ve Horst (2020), yapmış oldukları çalışmada Covid-19 sürecinde sağlık hizmetlerinin biyopsikososyal model çerçevesinde dönüşüm yaşadığından ve görme engelli bireylere sağlanan hizmetlerin online platformlara taşındığından söz etmektedir.

Covid-19 sürecinde görme engelli bireylerin salgın hakkındaki belirsizliklerden kaynaklanan endişe ve korkuları olduğu belirtilmektedir. Bilgi eksikliğinden kaynaklanan korku ve kaygıları gidermek için

psikolojik desteğe ve danışmanlığa ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca sokağa çıkma yasağı ve pandemi hakkında görme engelli bireylere sesli ve yazılı içerikte bilgi paylaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Senjam, 2020).

Görme engelli bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik çözüm önerileri ortaya koymak için Covid-19 pandemisi sürecinin birtakım fırsatlar doğurduğu düşünülmektedir. Covid-19 süreci sonrasında dünyanın nasıl görüneceği ve toplumsal yaşamın nasıl yeniden yapılandırılacağı hakkında akademik dünyanın görme engellilere yönelik uygulama ve politikalarda olumlu ve özgürleştirici dönüşümlerin hak temelli bir şekilde hayata geçirilmesi için çaba göstermesi gerekmektedir (Goggin ve Ellis, 2020).

Covid-19 sürecini görme engelli bireylerin bakış açıları ve deneyimleri üzerinden keşfetmeyi amaçlayan bu araştırmada Covid-19 pandemisinin görme engelli bireylerin yaşamları üzerinde birtakım biyopsikososyal etkileri olduğu ortaya konulmuştur.

Gerçekleştirilen nitel araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizi sonucunda Covid-19 salgın sürecinin görme engelli bireylerin; bağımsız hareket becerisi ve bireysel yetkinliklerinde birtakım değişmelerin olduğu, ayrıca toplumsal süreçlere katılım noktasında sorunlar yaşandığı, ev içi ve ev dışı pratiklerde dönüşümlerin olduğu, sürecin etkisi ile birlikte dijital platformlarda sıklıkla zaman geçirildiği, hâlihazırda ciddi zorluklarla yüzleşmek durumunda kalan öznelere ilişkin önyargı ve ayrımcılıkların bu süreçte de değişen formlarıyla varlığını sürdürdüğü sonuçlarına ulaşılmıştır.

Covid-19 pandemisi sürecinde, maske kullanımının açık ve kapalı alanlarda yön bulmada zorluk yarattığı, maske kullanımı sebebiyle koku yardımıyla yönlendirmeye imkan tanıyan yer belirteçlerinin ortadan kalktığı ifade edilmiştir. Bunun yanında temasa ihtiyaç duyulan durumlarda bireylere ve yüzeylere temasın önerilmemesi sebebiyle yardım alma davranışının dönüşüme uğradığı ortaya konulmuştur. Görme engelli bireylerin sosyal mesafeyi koruyamama ve olası temastan kaynaklı virüse bulaş risklerinin diğer bireyle kıyasla yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal mesafeyi sağlamak ve riskleri minimize etmek amacıyla otobüs ve metro gibi toplu taşımalarda kapıya yakın yerlerde durma, bir yerden bir yere giderken taksi kullanma gibi baş etme stratejilerinin geliştirildiği ortaya çıkmıştır. Kapalı alanlarda el dezenfektanlarının yerlerinin sabit olmadığı ve mekan kullanımına ilişkin herhangi bir bilgilendirme yapılmadığı ifade edilmiştir. Sosyal yaşamda insanlardaki farkındalık ve duyarlılığın düşük olması, destek olan bireylerin nasıl yardım edeceği konusunu bilmemesine sebebiyet vermiştir. Bu durum da Covid-19 sürecinde görme engelli bireylere yaklaşım tarzlarının olumsuz deneyimlere dönüşmesini ortaya çıkarmıştır. Covid-19 sürecinde insanların engelli bireylere karşı nasıl yardım edebileceklerini bilememeleri sorununa yönelik olarak, farkındalık oluşturması amacıyla görme engellilere yardımcı olurken nasıl doğru yaklaşılacağına ilişkin afiş ve infografik tasarımların hazırlanması ve hazırlanan görsel materyallerin metro, AVM, banka, okul gibi açık ve kapalı alanlarda halka açık şekilde sergilenmesini sağlanması önerilmektedir. Buna ilave olarak görme engelli bireylerin de Covid19 sürecinde kendilerine yönelik alabilecekleri

tedbirlere ilişkin bilinçlendirici içeriklerde sesli ve yazılı dokümanlar oluşturulması gerektiği düşünülmektedir.

Görme engellilere yönelik Covid-19 sürecindeki destek sistemlerinin ani bir şekilde dönüştüğü bilinmektedir. Bu durum bireylerin günlük yaşam aktivitelerini, sosyo-ekonomik durumlarını, sağlanan hizmetleri ve nihayetinde yaşam kalitelerini bütüncül olarak etkilemektedir. Var olan sorunların pandemi sonrasında görme engelli bireylerin de katılımı sağlanarak giderilmesi için kapsayıcı politika ve programların hayata geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Pandemi süreçlerinde ve diğer acil durum ve afetlerde her özel gereksinim grubunun ihtiyaçlarına yönelik spesifik hizmetlerin sağlanması önem arz etmektedir. Çalışmada yer verilen görme engelli bireylerin pandemi dönemindeki ihtiyaçları ele alındığında hak temelli bir bakış açısıyla sorunlara yaklaşılması ve görme engelli bireylere yönelik hizmetler sunan paydaş mesleklerin multidisipliner bir yaklaşımla sorunları ele alması gerektiği düşünülmektedir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma Bitlis Eren Üniversitesi Etik İlkeleri ve Etik Kurulu'ndan 04.06.2021-E.13569 tarih ve sayılı kararı etik açıdan uygun bulunmuştur.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu araştırmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

YAZAR KATKI ORANI

Yazarlar araştırmaya eşit olarak katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005). Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>
- Armitage, R., ve Nellums, L. B. (2020). The COVID-19 response must be disability inclusive. *The Lancet Public Health*, 5(5), e257.
- Başaran, E. (2020). Pandemi sürecinde dezavantajlı grupları yeniden düşünmek. Erişim:https://www.academia.edu/49227892/PANDEM%C4%B0_S%C3%9CREC%C4%B0_NDE_DEZAVANTAJLI_GRUPLARI_YEN%C4%B0DEN_D%C3%9C%C5%9E%C3%9CNM_EK
- Ciotti, M., Angeletti, S., Minieri, M., Giovannetti, M., Benvenuto, D., Pascarella, S., ... ve Ciccozzi, M. (2019). COVID-19 outbreak: an overview. *Chemotherapy*, 64(5-6), 215-223.
- Çobanoğlu A., ve Göktaş A. (2021). Bir Stres Faktörü Olarak Psikiyatrik Bozukluğun Nesilden Nesile Aktarımı. D. Şarlak içinde, Stres ve Stresle Baş Çıkma Yolları. 133-149. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Deverell, L., Bhowmik, J., Lau, B. T., Al Mahmud, A., Sukunesan, S., Islam, F. M. A., ... ve Meyer, D. (2020). Use of technology by orientation and mobility professionals in Australia and Malaysia before COVID-19. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 1-8.

- Dursin A. (2013). Hacettepe Üniversitesi Beytepe Yerleşkesi için görme engellilere yönelik bilgilendirme tasarımı. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Tezi. Ankara.
- Eğitimde Görme Engelliler Derneği (2020). Bağımsız Yaşama Dair Deneyim Paylaşımları Başlıklı 41. Aylık Değerlendirme Toplantısı Tutanağı. Erişim: <https://eged.org/node/698>
- Goggin, G., ve Ellis, K. (2020). Disability, communication, and life itself in the COVID-19 pandemic. *Health Sociology Review*, 29(2), 168-176.
- Heymann, D. L., ve Shindo, N. (2020). COVID-19: what is next for public health?. *The Lancet*, 395(10224), 542-545.
- Jalali, M., Shahabi, S., Bagheri Lankarani, K., Kamali, M., ve Mojgani, P. (2020). COVID-19 and disabled people: perspectives from Iran. *Disability & Society*, 35(5), 844-847.
- Karaca, D. (2021). Görme Engelli Üniversite Öğrencilerinin Eğitim Ve Sosyal Deneyimleri: Fenomenolojik Bir Çalışma. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Karataş, Z. (2020). COVID-19 Pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 4(1), 3-15
- Kelman, I., ve Stough, L. M. (2015). *Disability and disaster: Explorations and exchanges*. London: Palgrave.
- Kim, H. C., Yoo, S. Y., Lee, B. H., Lee, S. H., ve Shin, H. S. (2018). Psychiatric findings in suspected and confirmed middle east respiratory syndrome patients quarantined in hospital: a retrospective chart analysis. *Psychiatry investigation*, 15(4), 355.
- Mauksch, S. (2021). Being blind, being exceptional: work integration, social entrepreneurship and the reimagination of blind potential in Nepal. *Disability & Society*, 1-20.
- Maxwell, J. A. (2012). *Qualitative research design: An interactive approach*. Sage publications.
- O'Sullivan, T. L., ve Phillips, K. P. (2019). From SARs to pandemic influenza: The framing of high-risk populations. *Natural Hazards*, 98(1), 103–117. doi: 10.1007/s11069-019-03584-6.
- Patton, M. Q (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. (Çev. Ed. M. Büyün ve S. B. Demir). Ankara: PEGEM Akademi.
- Senjam, S. S. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on people living with visual disability. *Indian journal of ophthalmology*, 68(7), 1367.
- Silvers, A., Wasserman, D. T., Mahowald, M. B., ve Mahowald, M. B. (1998). *Disability, difference, discrimination: Perspectives on justice in bioethics and public policy* (Vol. 94). Rowman & Littlefield.
- Smith, J. A., ve Judd, J. (2020). COVID-19: vulnerability and the power of privilege in a pandemic. *Health Promotion Journal of Australia*, 31(2), 158.
- Şen, B. ve Aykara, A. (2018). Görme Engelli Ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Öfke Yönetiminin Karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 27-45.

- T.C. Sağlık Bakanlığı (2020). COVID-19 Bilgilendirme Platformu. Erişim: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html>
- Taleporos, G., ve McCabe, M. P. (2002). The impact of sexual esteem, body esteem, and sexual satisfaction on psychological well-being in people with physical disability. *Sexuality and Disability*, 20(3), 177-183.
- Triana, A. J., Gusdorf, R. E., Shah, K. P. ve Horst, S. N. (2020). Technology literacy as a barrier to telehealth during COVID-19. *Telemedicine and e-Health*, 26(9), 1118-1119.
- Tufan, İ. (2004) Türkiye’de engelli ve engelli olmak. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi* 4 (2):81-88
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.